Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 3 (286), 2014

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.111’255.4(045)

О. О. Балабан

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ ЗАГОЛОВКІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Газети відіграють значну роль у сучасному житті. Газетну публіцистику називають літописом сучасності, адже вона є віддзеркаленням подій і звертається до щоденних проблем суспільства – політичних, соціальних, побутових, філософських тощо. Заголовок формує наше ставлення до публікації, вказує на авторську позицію в тлумаченні того чи іншого факту. Вдалий заголовок несе в собі велике інформаційне навантаження, що є особливо важливим у наше сторіччя „вибуху інформації”. Саме заголовок формує у читача загальне уявлення про матеріал статті та дозволяє обрати найбільш важливе для подальшого ознайомлення. Заголовок покликаний виразити основну мету повідомлення, встановити контакт з читачем, привернути його увагу, викликати зацікавленість до теми матеріалу, що публікується. У той же час заголовок актуалізує найбільш важливу інформацію повідомлення та слугує дійовим засобом впливу на її сприйняття читачем. Унаслідок такої цілеспрямованості як в англомовній, так і в українській пресі сформувався окремий стиль газетного заголовку з низкою притаманних йому лексико-граматичних та функціонально-стилістичних рис, що і обумовлює актуальність нашого дослідження.

Особливий стиль заголовків газетних статей може спричинити певні складнощі при перекладі. Саме тому, головним чином, і до цього часу увага приділялась особливостям англомовних газетних заголовків [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8], також досліджувались та порівнювались типи заголовків [9; 10] англійської та української преси, визначались певні розбіжності між ними і пропонувались варіанти їх адекватного перекладу.

Метою дослідження є визначення та аналіз специфіки перекладу англомовних заголовків українською мовою; порівняльно-типологічний аналіз заголовків двох мов і висвітлення їх лексико-граматичних відмінностей.

Поставлена мета потребувала розв’язання наступних завдань: 1) визначити особливості заголовків; 2) проаналізувати лексико-граматичні трансформації, що відбуваються при перекладі заголовків англомовних газет журналів українською мовою.

Об’єктом дослідження є заголовки британських та американських газетних та журнальних статей.

Предметом дослідження є технології перекладу заголовків у сучасному публіцистичному дискурсі.

Матеріалом дослідження є 350 заголовків із британських та американських газетних та журнальних статей (газет „The Daily Telegraph", „The Guardian", „The Observer", „The Times", „The Washington Post", „The Wall Street Journal", журналів „Financial Times" та „The Economist" 2010 – 2011 роки).

Перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу, називаються ***перекладацькими (міжмовними) трансформаціями.*** Оскільки перекладацькі трансформації відбуваються з мовними одиницями, що мають як план змісту, так і план вираження, вони носять формально-семантичний характер, перетворюючи як форму, так і значення вихідних одиниць. Залежно від характеру мовних одиниць, які розглядаються як вихідні в операції перетворення, ***перекладацькі трансформації*** поділяються на ***лексичні*** й ***граматичні.*** Крім того, існують також комплексні ***лексико-граматичні трансформації,*** де перетворення або торкаються одночасно лексичних і граматичних одиниць оригіналу, або є міжрівневими, тобто здійснюють перехід від лексичних одиниць до граматичних і навпаки. Наша стаття присвячена аналізу саме лексико-граматичних трансформацій. А. Є. Нямцу [11] до комплексних *лексико-граматичних трансформацій* відносить антонімічний переклад, описовий переклад (експлікацію) і компенсацію. Ми також зафіксували ці види трансформацій при перекладі англомовних заголовків українською мовою.

Антонімічний переклад – це лексико-граматична трансформація, що передбачає заміну будь-якої одиниці вихідної мови протилежною за значенням одиницею в цільовій мові з відповідною перебудовою всього речення, щоб зберегти зміст [12, с. 79]. Визначено 112 випадків антонімічного перекладу, що складає 32 % від загальної кількості прикладів. Наприклад: *They Never Tell Us Everything! (The Observer, January 26, 2010) – Вони завжди щось замовчують!* Пропонується застосувати антонімічний переклад аби уникнути подвійного заперечення в заголовку статті. Наприклад: *Diplomacy in Afghanistan? Not Until US Identifies Why It's There (The Guardian, April 29, 2010) – Дипломатія в Афганістані? Лише коли Сполучені Штати визначаться, що вони там роблять*.

У даному прикладі можливий дослівний переклад – *Не раніше, ніж Сполучені Штати визначаться, що вони там роблять* – проте, газетні заголовки прагнуть до компресії, тому пропонується застосувати антонімічний переклад.

Описовий переклад (експлікація) використовується у тих випадках, коли неможливо підібрати короткі і точні еквіваленти [12, с. 76]. Описовий переклад зафіксовано у 91 випадку, що складає 26 % від загальної кількості прикладів. Наприклад: *Caucus for Producers, Writers &*

Directors in Austin (The Wall Street Journal, March 15, 2010) – Закриті збори виробників, письменників та менеджерів для попереднього обговорення організаційних питань у Остіні, Техас.

У даному прикладі використовуємо описовий переклад слова *caucus*, оскільки точного відповідника в українській мові не існує. Словник В. Мюлера містить два варіанти перекладу даного слова: 1) (*амер.*) закриті збори партійних лідерів для попереднього обговорення політичних та організаційних питань; 2) (*англ. зневаж.*) політика фальсифікації виборів, тиску на виборців.

Компенсація – це лексико-граматична трансформація, що передбачає передачу смислового або стилістичного відтінку не там, де він виражений в оригіналі. Дуже часто один стилістичний засіб замінюється при компенсації втрат іншим. Необхідність у компенсації виникає у зв'язку з тим, що у ряді випадків неможливо знайти повний відповідник (тобто, смисловий і експресивно-стилістичний) для передачі у перекладі окремого сегмента оригіналу.

Якщо необхідно пожертвувати або стилістичним забарвленням, або експресивною напруженістю при перекладі, то слід у першу чергу намагатися зберегти експресивну спрямованість. Це значить, що перекладаючи, наприклад, яке-небудь сленгове (жаргонне) слівце, перекладач перш за все має забезпечити точність передачі смислового і експресивного значення слова, жертвуючи, у крайньому випадку, його жанрово-стилістичним забарвленням. Але, якщо це забарвлення має принципове значення для стилю оригіналу, його обов'язково слід передати у перекладі, хоча би і в іншому реченні, для чого і слугує прийом компенсації втрат [13, с. 97]. Прийом компенсації був відзначений у 81 випадку, що складає 23 % від загальної кількості прикладів. Наприклад: *An A1 Day! (The Financial Times, January 26, 2010) – День кращий з найкращих!*

У даному прикладі ідіоматичний вираз *A1*, що вживається в англійській мові для означення чогось прекрасного та чудового, пропонується перекласти як *кращий з найкращих*, оскільки прямого еквіваленту в українській мові немає.

Транспозиція – це одночасно лексико-граматична та стилістична трансформація, що передбачає переклад одного жанру чи функціонального стилю в інший жанр чи функціональний стиль.

В англійських текстах елементи розмовного стилю використовуються частіше, вони інколи несуть навіть фамільярний характер. У результаті цього перекладачеві іноді доводиться як би пригладжувати текст перекладу, замінюючи жаргонно-фамільярні слова та звороти більш нейтральними [14, с. 329]. Транспозиційний прийом має місце тільки у 66 випадках, що складає 19 % від загальної кількості прикладів. Наприклад: *Ugandan Prime Minister to Be Banned From UK If His Gay Death Penalty Bill Succeeds (The Guardian, April 19, 2010) – Прем'єр-міністру Уганди заборонять в'їзд до Великобританії, якщо буде*

прийнято його законопроект щодо страти представників сексуальних меншин.

У даному прикладі пропонується вжити більш політкоректну лексему, аніж у мові оригіналу, а також використати трансформацію генералізації.

Проаналізувавши лексико-граматичні перекладацькі трансформації англомовних заголовків українською мовою відзначимо, що серед таких трансформацій спостерігаємо:

1. **Антонімічний переклад** – це лексико-граматична трансформація, що передбачає заміну будь-якої одиниці вихідної мови протилежною за значенням одиницею в цільовій мові з відповідною перебудовою всього речення, щоб зберегти зміст (*They Never Tell Us Everything – Вони завжди щось замовчують!*). Ця трансформація найчисельніша і наявні 112 прикладів (32 %).

2. **Описовий переклад** використовується у тих випадках, коли неможливо підібрати короткі і точні еквіваленти (*Caucus for Producers, Writers & Directors in Austin – Закриті збори виробників, письменників та менеджерів для попереднього обговорення організаційних питань у Остіні, Техас*). Описи представлені у 91 випадку (26 %).

3. **Компенсація** – це лексико-граматична трансформація, що передбачає передачу смислового або стилістичного відтінку не там, де він виражений в оригіналі. Дуже часто один стилістичний засіб замінюється при компенсації втрат іншим (*An A1 Day! – День кращий з найкращих!*). Компенсаторні заміни трапились 81 раз (23 %).

4. **Транспозиція** – це одночасно лексико-граматична та стилістична трансформація, що передбачає переклад одного жанру чи функціонального стилю в інший жанр чи функціональний стиль (*Vatican Hit By Gay Sex Scandal – У Ватикані вибухнув скандал навколо звинувачення у розбещенні неповнолітніх хлопчиків*). Транспозиції зафіксовані 66 раз (19 %).

На нашу думку, компресаторність, стислість, наповненість реаліями, а також необхідність збереження змісту газетного заголовку обумовлює більш чисельне вживання антонімічних та описових конструкцій при перекладі різносистемних мов та дає безмежні можливості для виявлення і аналізу інших лексико-граматичних трансформацій при перекладі в подальшому.

Список використаної літератури

1. Долгирева А. Э. Газетный заголовок в прагмалингвистическом аспекте : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / А. Э. Долгирева. – Таганрог : Таганрог. гос. пед. ин-т., 2002. – 24 с. **2. Зененко Н. В.** Лексико-грамматическая специфика газетно-публицистического стиля речи : автореф. дис. … канд. фил. наук / Н. В. Зененко. – М., 2004. – 16 с. **3. Лютая А. А.** Современный газетный заголовок: структура, семантика, прагматика: автореф. дис. … канд.

филол. наук / Лютая А. А. – Волгоград, 2008. – 26 с. **4. Максютова О. М.** Языковая реализация прагматической установки в британской прессе (на материале заголовка как компонента газетного текста): автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.04 / О. М. Максютова – М. : Моск. гос. пед. ин-т. иностр. языков им. М. Тореза, 1984. – 25 с. **5. Миронова Е. А.** Структурно-синтаксические типы заголовков в английской и американской прессе и межвариантные различия в их употреблении / Е. А. Миронова // Сб. науч. тр. – М. : Моск. гос. ин-т иностр. яз.им. Мориса Тореза, 1988. – 496 с. **6. Осветимская Н. М.** Особенности семантической интерпретации глагольных фразеологизмов в газетном тексте: [на материале англ. газ.] // Сб. науч. тр. / Н. М. Осветимская. – М. : Моск. гос. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза, 1989. – Вып. 334. – 534 с. **7. Расторгуев Г. В.** К интерпретации сенсационного газетного текста: [стилист. значение заглавия] / Г. В. Расторгуев. – Тамбов, 1999. – 197 с. **8. Солодка Л. І.** Лексико-семантичні особливості газетних заголовків: автореф. дис. … канд. наук із соц. комунікацій: спец. 27.00.04 „Теорія та історія журналістики” / Л. І. Солодка. – К., 2008. – 18 с. **9. Сыров И. А.** Функционально-семантическая классификация заглавий и их роль в организации текста / И. А. Сыров. – М. : Филологические науки, 2002. – № 3. – 187 с. **10. Федосова С. А.** Типологические и лингвокультурологические особенности газетных заголовков в английском и русском языках : автореф. дис. канд. филол. наук : 10.02.20 / С. А. Федосова. – А. : Казах. гос. ун-т междунар. отношений, 2007. – 30 с. **11. Нямцу А. Є.** Основи перекладознавства / А. Є. Нямцу. – Чернівці, 2008. – 310 с. **12. Паршин А. Н.** Теория и практика перевода // Русский язык / А. Н. Паршин. – М., 2000. – 190 с. **13. Ильенко С. Г.** О специфике второстепенных членов в неполных предложениях / С. Г. Ильенко. – Л., 1958. – 232 с. **14. Латышев Л. К.** Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания : книга для учителя школ с углубленным изучением немецкого языка / Л. К. Латышев. – М. : Просвещение, 1988. – 159 с.

Балабан О. О. Лексико-граматичні трансформації при перекладі англомовних заголовків українською мовою

У статті зроблено спробу проаналізувати лексико-граматичні трансформації при перекладі англомовних заголовків українською мовою. Зазначено, що особливий стиль заголовків газетних статей може спричинити певні складнощі при перекладі, тому увагу приділено саме комплексним лексико-граматичним перекладацьким трансформаціям до яких відносимо: антонімічний переклад, описовий переклад, компенсація та транспозиція. Кількісний аналіз довів чисельне вживання антонімічних та описових конструкцій при перекладі різносистемних мов.

Ключові слова: газетний заголовок, лексико-граматичні трансформації, перекладацькі трансформації.

Балабан Е. А. Лексико-грамматические трансформации при переводе англоязычных заголовков на украинский язык

В статье осуществлена попытка проанализировать лексико-грамматические трансформации при переводе заголовков на украинский язык. Отмечено, что особенный стиль заголовков газетных статей может создать определенные трудности при переводе, поэтому внимание уделено именно комплексным лексико-грамматическим переводческим трансформациям, к которым относим: антонимический перевод, описательный перевод, компенсация и транспозиция. Количественный анализ доказал преимущественное употребление антонимических и описательных конструкций при переводе разносистемных языков.

Ключевые слова: газетный заголовок, лексико-грамматические трансформации, переводческие трансформации.

Balaban O. O. Lexical and Grammatical Transformations while Translating English Headlines into Ukrainian

The article presents the attempt to analyze lexical and grammatical transformations while translating English headlines into Ukrainian. It is marked that a special style of newspaper articles can provide certain difficulties while translating, that's why the attention is given namely to the complex lexical and grammatical translational transformations, to which we refer antonymic translation, descriptive translation, compensation and transposition. The quantitative analysis was applied to identify the most frequently used lexical and grammatical transformations while translating English headlines into Ukrainian and to our mind, compression, conciseness, fullness of realities and the necessity of preserving the essence of a newspaper article causes more frequent usage of antonymic and descriptive constructions while translating English headlines into Ukrainian and gives unlimited possibilities for identification and analysis other lexical and grammatical transformations afterwards.

Key words: newspaper headline, lexical and grammatical transformations, translational transformations.

Стаття надійшла до редакції 09.01.2014 р.
Прийнято до друку 28.02.2014 р.
Рецензент – д. пед. н., проф. Соколова І. В.